

Zygmunt Osiecki

Prawo naturalne i prawo stanowione

Warszawskie Studia Pastoralne 25, 125-132

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZYGMUNT OSIECKI

PRAWO NATURALNE I PRAWO STANOWIONE

Natural laws and the constituted law

Każdy człowiek ma prawo. Ogólnie mówi się o prawach człowieka. Każdy człowiek źle reaguje na naruszenie swoich praw osobistych. Jest prawo państwowe, prawo międzynarodowe. W niniejszym artykule zajmiemy się prawem naturalnym i jego stosunku do prawa stanowionego.

Prawo naturalne, jego źródła i przeznaczenie

Prawo naturalne czasami jest utożsamiane z prawem natury. Chrześcijanie oraz wyznawcy pozostałych religii monoteistycznych uznają, że Prawo naturalne pochodzi od Boga. Jest ono powszechne i obowiązujące, gdyż Bóg jest stwórcą wszystkich ludzi i wyposażył ich w naturalne rozeznanie odróżnienia dobra od zła. Znamienny jest tu fragment Pisma Świętego: „Bo gdy poganie, idąc za naturą, spełniają wymagania Prawa, choć Prawa nie znają sami dla siebie są prawem, okazując w ten sposób, że wymogi Prawa zostały wpisane

w ich sercach; świadczy o tym także sumienie, czyli myśli na przemian oskarżające i uniewinniające” (Rz 2,14-15). Zwrócenie uwagi, że poganie również potrafia postępować godziwie oznacza powszechność poznania prawa Bożego. Tomasz z Akwinu bierze za podstawę prawo istniejące odwiecznie (*lex aeterna*). Jest ono istniejące samo przez się (*per se*). Drugim typem prawa jest prawo ustanowione przez partycypację czyli przez uczestnictwo (*lex participationem*). To prawo Akwinata dzieli na prawo naturalne (*lex naturalis*), prawo ludzkie (*lex humana, lex positiva*), i prawo Boskie (*lex Divina*)¹. U św. Tomasza z Akwinu prawo naturalne jest prawem wtórnym w stosunku do prawa odwiecznego. Występuje ono w kontekście rozumu, który jest u Tomasza (*primum principium*), czyli podstawową zasadą czynów².

Istota prawa są cele prawa. Celem prawa odwiecznego, Bożego i w konsekwencji naturalnego jest ostatecznie cel transcendentalny, czyli Bóg jako stwórca wszechrzeczy

(KKK 360). Ma to swoje implikacje prawne, gdyż, jeśli prawo stanowione, pozytywne nie zgadza się z celem ostatecznym prawa, człowiek używając rozumu może takie prawo odrzucić jako szkodliwe.

Dekalog to prawo Boże Objawione i jest „uprzywilejowanym wyrazem prawa naturalnego”³. Dziesięć Słów to cztery rodzaje nakazów. Pierwszy rodzaj to zakaz traktowania czegośkolwiek i kogokolwiek na równi z Bogiem. Także człowiek nie może pozwolić, aby coś rządziło nim gdyż jest to sprzeczne z porządkiem natury. Drugi rodzaj nakazów to przykazania” rodzinne „– cześć dla rodziców i nakaz oddawania jedne-

¹ Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, I-II q. 90 ,a 4.

² Tamże, I, q.90,a.1.

³ Św. Ireneusz, *Adversus haereses*.IV,15,1.(za KKK 2070).

go dnia w tygodniu Bogu. Według tej grupy przykazań rodzice są następni po Bogu. Trzecia grupa przykazań związana jest wyrażona w formie negatywnej, a co za tym idzie obowiązujących zawsze i wszędzie (*semper et pro semper*), dotyczą samego życia i jego poczęcia (nie przez cudzołóstwo). Czwarta grupa jest „społeczna”. Człowiek jest panem swego mienia i ma postępować w społecznych kontaktach zgodnie z prawdą. Kłamstwo niszczy społeczne więzi. Z prawa Objawionego, jak widzimy wynikają prawa obowiązujące uniwersalnie, a ich naruszenie zawsze powoduje nieład⁴.

Kościół jest nośnikiem prawa Bożego, a co za tym idzie i prawa naturalnego⁵. Prawo naturalne funkcjonuje w obszarze przyrodzonej wolności człowieka⁶. Prawo naturalne prowadzi do Boga, a przez to skłania człowieka do uznania innej osoby ludzkiej za równą sobie (KKK1955).

Naczelną zasadą prawa naturalnego jest czynienie dobra i unikanie zła (KKK 1706).Celem prawa jest prawda i dobro⁷. Strażnikiem prawa naturalnego jest sumienie, które „jest pierwszym namiestnikiem Chrystusa⁸. W sumieniu człowiek odnajduje Boga jako świadka⁹. Celem prawa jest Chrystus (KKK1953). Uniwersalizm prawa naturalnego buduje godność osoby ludzkiej i określa jej fundamentalne prawa i obowiązki¹⁰. Jednym z tych praw jest prawo do wolności (KKK 1738). Kolejnymi prawami niezbywalnymi są jak już mówiliśmy pra-

⁴ Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae*, II-II,q.57, a. 1.

⁵ Leon XIII, enc. *Immortale Dei* (za KKK 2104).

⁶ Sobór Watykański II, *dekl. Dignitatis humanae*, 6.

⁷ Leon XIII, enc. *Libertas praestantissimus*. (za KKK 1954).

⁸ J.H. Newman, List do księcia Norfolk 5. (KKK 1778).

⁹ Św. Augustyn, *In epistolam Johannis ad Parthos tractatus*, 8,9 (KKK1779).

¹⁰ Ciceron, *De republica*, 3,22,33. (KKK 1956).

wo do życia, a także prawo do pracy, prawo do dóbr wytworzonych przez społeczeństwo: kultury. Prawa naturalne wypływają z nadprzyrodzonej godności człowieka i charakteryzują się tym, że są wrodzone, nienaruszalne, niezbywalne i trwałe¹¹. Nienaruszalność oznacza, że żadna władza nie może ich człowieka pozbawić. Dana osoba nie może ich się zrzec. Niezmienność praw naturalnych oznacza, że są one niezależne od czasów, od statusu osoby w społeczeństwie, koloru skóry itd. Prawa te zawsze obowiązywały, obowiązują i będą obowiązywać. Niedoskonałość w odczytaniu tych praw polega na tym, że ich odkrywanie podlega rozwojowi. Integralność praw polega na tym, że nie można ich podzielić i uznać że jedne są ważniejsze od drugih. Wszystkie one są tak samo ważne¹². „Prawo naturalne powinno być poznawane z całą pewnością i bez domieszki błędu”¹³.

Często jest mylone prawo naturalne z prawem przyrody. Wysnuwa się z tego prawa szereg wniosków wrogich osobie ludzkiej. Przodują w tym ekolodzy, czyli ekologiczne, zideologizowane teorie ekologiczne. „Prawo naturalne nie równa się prawu natury istot nierozumnych..” (KKK 1955).

Prawa stanowione

Jakie jest popularne znaczenie określenia „prawo stanowione”? Spróbujmy w nietypowy sposób podejść do zagadnienia. Pytam osobę, która „jest pod ręką „o definicje tego prawa. –

¹¹ J. Majka, *Etyka życia gospodarczego*, Wrocław 1982, s. 29-30.

¹² B. Różycka, Paweł VI. *Orędzie do ONZ z okazji XXV rocznicy uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, nr 28/2. Marzec -kwiecień 1974.

¹³ Pius XII, enc. *Humani Generis*: DS.3876 (KKK1960).

Prawo stanowione? – Jest to prawo ustalone przez ludzi. Aby był porządek. Ale nie zawsze prawo takie jest pożyteczne. To zależy, kto je stanowi: jeśli dobrzy ludzie, z dobrą intencją – prawo będzie dobre, jeśli źli ludzie będą stanowić prawo – prawo będzie złe, szkodliwe. Oczywiście prawo jest potrzebne, ale każdy wie i tak, co robić i jak robić, bo ma jakieś rozeznanie, co jest dobre, a co złe. Poza tym, patrząc nawet na to co z nami władza robi, to widać, że nasze prawo ustanowione nie jest dla nas, ale dla władzy. Przysyłają pisma, za parę groszy zaległych straszą, że do więzienia wpakują. My, nawet jeśli nie mamy pieniędzy – musimy płacić – kiedy ci od władzy kradną miliony – im uchodzi wszystko bezkarnie „¹⁴.

Spróbujmy zinterpretować tę wypowiedź w świetle definicji prawa stanowionego.

Prawo stanowione jest autorstwa ludzkiego, w odróżnieniu od prawa naturalnego, które jest autorstwa Bosko-ludzkiego. Prawo to służy określonym grupom ludzi, porządkuje ich życie społeczne i stosunki między nimi w wymiarach szczegółowych i ogólnych. Prawo to powinno być pozytywne, powstawać z pozytywnej woli prawodawcy. Musi ono być „dobre” czyli wypływać z prawa naturalnego, którego fundamentem jest prawo Objawione. Złe prawo niszczy strukturę społeczną i tak jak zły pieniądz, niszczy ustanowioną przez Boga, zasymilowaną przez ludzki rozum, moralność społeczną. Prawo stanowione ma bezpośredni związek z cnotą sprawiedliwości. Prawa stanowione, zwane prawem pozytywnym są ustanawiane przez człowieka dla uregulowania szczegółowego postępowania w coraz bardziej skomplikowanej strukturze społecznej. „Prawo naturalne służy do budowania pozostałych praw”

¹⁴ G. Osiecka. *Prawo stanowione – wywiad*, Mieszkanka Suwalszczyzny, Słobódka. 12.06.2014.

(KKK1959). Zadaniem wszystkich ludzi, a zwłaszcza prawodawców jest poznawanie prawa naturalnego. Prawo ma być dla wszystkich, „takie samo dla cudzoziemca i rodowitego Izraelity „(Kpł. 24,22).

Jan Paweł II – dar Boga dla świata – w swoich przemówieniach noworocznych do Korpusu Dyplomatycznego przy Stolicy Apostolskiej wielokrotnie wspomina o roli prawa w porządkach spraw ludzkich. Proponuje zastąpienie obowiązującego do tej pory „prawa wojny” „prawem pokoju”, które będzie owocem sprawiedliwości i solidarności”¹⁵.

Interesujące jest podejście do prawa stanowionego od strony tzw. „błędu antropologicznego”. Określenie to zostało po raz pierwszy użyte przez papieża Jana Pawła II w encyklice *Centesimus annus* (1991): „Skutkiem tej błędnej koncepcji osoby jest deformacja prawa” (13)¹⁶. Błąd ten kryje się w koncepcji osoby. „Błąd ten kryje się w koncepcji osoby. Skutkiem tej błędnej koncepcji jest deformacja prawa. (...). Błąd ten kryje się w koncepcji ludzkiej wolności oderwanej od posłuszeństwa prawdzie, a zarazem od obowiązku poszanowania praw innych ludzi. (...) Wolność staje się miłością samego siebie aż do odrzucenia Boga, drugiego człowieka. Tylko własna korzyść, żadne ograniczenia sprawiedliwości. Ten błąd doprowadził do serii wojen 1914–1945. Militaryzm, totalitaryzm, walka klas, nienawiść, zagłada narodów” (17)¹⁷. Zatem zepsucie prawa, oderwanie go od prawa naturalnego, jak już wspominaliśmy, niesie destrukcje życia społecznego i pogardę dla życia ludzkiego. „Zgorszenie może przyjść przez prawo (KKK 2286).

¹⁵ Jan Paweł II, *W służbie pokoju, sprawiedliwości i solidarności. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego przy Stolicy Apostolskiej – 13.01.1997 r.* Osservatore Romano wyd. Polskie, 1997, nr 3, s. 22.

¹⁶ *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków, s. 638.

¹⁷ *Tamże*, s. 643.

Papież kładzie nacisk na prawa narodów. Prawa te kształtują się przez wieki i są starsze niż regulacja porządku wewnętrznego państw. Papież zaleca, prawa te chronić i stosować, gdyż inaczej „zapanuje prawo dżungli, czego konsekwencje nie-trudno przewidzieć”¹⁸. Ojciec Święty upomina się o prawa rodziny, które powinny być szanowane. Do rodziny należy wychowanie dzieci i młodzieży w religii swoich przodków¹⁹. Prawa są doskonałe, mają charakter rozwojowy. Prawa zostały dobrze opracowane, brakuje jedynie dobrej woli do ich wykonywania²⁰. Dodajmy, że twórcą prawa narodów był Polak Paweł Włodkowic (1370–1436), nazywany też Pawłem synem Włodka z Brudzenia – Paulus Vladimiri, profesor i rektor Uniwersytetu Krakowskiego, obrońca sprawy polskiej w sporze krzyżacko-polskim na soborze w Konstancy (1414–1418). Jest autorem słynnej sentencji: „Wiara jest cnotą teologiczną, dlatego szerzenie jej należy do teologów, nie do wojowników”. Wyprzedził o 200 lat dzieła Grocjusza (Hugo Grotius, Hugo de Grot (1583–1645) traktujące o prawach narodów²¹.

Zakończenie i wnioski

Prawa są niezbędne dla funkcjonowania społeczeństw.

Prawa naturalne u podstaw, którego leży prawo Boże Objawione ma być źródłem praw pozytywnych. Jeśli tak się nie

¹⁸ Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone podczas dorocznego spotkania z korpusem dyplomatycznym* 13 stycznia w Watykanie 1997. Osservatore Romano wyd. Polskie, 1997, nr 3, s. 22.

¹⁹ Tamże, s. 23.

²⁰ Tamże, s. 23.

²¹ S. Wielgus, *Paweł Włodkowic w Powsz. Encykl. Fil., t. 8*, Lublin 2007, s. 69–74.

dzieje, w sferę legislacyjną wnika tzw. „Błąd antropologiczny”, który odrywa prawo od rzeczy. Prawo takie jest szkodliwe i jest przyczyną wielkich zaburzeń społecznych w wymiarze jednostkowym, państwowym i ogólnościowym. Ludzkość powinna postępować zgodnie z prawem międzynarodowym. Do jego przestrzegania jest potrzebna dobra wola narodów, a właściwie przywódców, której to woli czasem nie ma. Muszą zatem istnieć instytucje egzekwujące prawa narodów. Instytucje te powinny do tego celu posiadać realną siłę. Prawo bez sprawiedliwości funkcjonować nie może, gdyż sprawiedliwość jest wykonawcą praw. Sprawiedliwość niekiedy musi sprzeciwić się prawu, jeśli godzi ono w podstawowe prawa człowieka wynikające z prawa Bożego, którego kodeksem jest sumienie.

Summary

Every man has the right. They generally are talking about human rights. Every man badly is reacting to the breach of his personal rights. There is a constitutional law, international law. In the present article we will deal with natural laws and of his attitude to constituted law.